

Cercetările arheologice din aşezarea culturii Hamangia de la Tîrguşor-punctul „Urs“

PUIU HAŞOTTI

Aşezarea se cunoştea datorită cercetărilor periegetice, făcute în anii 1956—1957¹. În urma lor şi a unui sondaj efectuat în 1961, s-au publicat 55 de unelte din silex², iar pe baza studiului lor, aşezarea s-a datat în faza Goloviţa a culturii Hamangia³.

La Tîrguşor — punctul „Urs“, purtătorii acestei culturi s-au aşezat pe jumătatea de sud a pantei line a unei coline foarte puţin înalte. În zona imediat apropiată curg o serie de pîriiaşe. Din cercetările periegetice făcute de noi, s-au descoperit, în împrejurimi, şi trei aşezări de epocă romano-bizantină (sec. IV—VI e.n.), dintre care una la poalele de vest ale colinei pe care a fost aşezarea neolitică.

S I — trasată chiar la poala de vest-sud-vest a colinei, pentru a se vedea dacă, aici, sînt depuneri neolitice. Au apărut cîteva fragmente ceramice şi aşchii din silex, aparţinînd culturii Hamangia, laolaltă cu cioburi romane. Nu s-a surprins un strat arheologic. Dimensiunile secţiunii — $15 \times 1,5$ m.

S II — situată la circa 100 m sud-est de S I, cu dimensiunile de $15 \times 1,5$ m şi orientată est-vest.

S III — la 50 m est de S II, orientată est-vest, cu dimensiunile de 20×1 m.

S IV — la 50 m nord de S III, orientată est-vest, cu dimensiunile de 10×1 m. A avut caracterul unui sondaj, efectuat în vîrfurile colinei.

S V — la 0,50 m nord de S III, paralelă cu aceasta, cu dimensiunile de $15 \times 1,5$ m.

În ultimele patru secţiuni a fost surprins un singur nivel arheologic, aparţinînd culturii Hamangia, şi aflîndu-se la 0,35—0,40 m faţă de actualul nivel de călcare. Grosimea stratului arheologic variază între 0,35—0,45 m. El este răvăşit, pe alocuri, în partea lui superioară, de lucrările agricole.

S-au surprins o serie de complexe (fig. 1), pentru care s-au lărgit, acolo unde era necesar, respectivele secţiuni. Gropile menajere nr. 1 ($D = 1,35$ m., $A = 0,70$ m.) şi nr. 2 ($D = 1,70$ m., $A = 0,50$ m.) au apărut în S III, iar groapa menajeră nr. 3 ($D = 1,55$ m., $A = 0,80$ m.), în S IV. Aceste gropi aveau o formă aproximativ rotundă şi porneau din partea superioară a nivelului neolitic.

În S V, la 0,40 m adîncime, a apărut o suprafaţă plană de circa 4 m^2 , bine bătătorită, pe care s-au descoperit fragmente ceramice, cîteva unelte din silex, oase de animale, fragmente de vatră fătuite pe o parte. Nu am surprins, însă, urme de pari, dar credem că ar putea fi o modestă locuinţă de suprafaţă.

Expunem în continuare principalele descoperiri.

UNELTELE

A. Unelte din piatră.

Cercetările au scos la iveală mai multe fragmente de rişniţe şi frecătoare. Ele au fost confecţionate dintr-un calcar dur. Rişniţele sînt portabile, de mici dimensiuni. Totuşi, în g. 2, a apărut un exemplar mai mare ($L = 54$ cm, $l = 27$ cm, $G = 6,5$ cm) (Fig. 2/1).

Dintre unelte din piatră mai semnalăm următoarele trei topoare: Nr. 1 ($6,6 \times 4,8 \times 1,4$ cm), din calcar gălbui-cafeniu, intens folosit. În secţiune este dreptunghiular; ceafa şi tăişul sînt drepte (fig. 2/2); găsit în g. 1. Nr. 2 ($8,5 \times 4,5 \times 2,8$ cm), din granit verzui; o parte din ceafă şi tăişul sînt sparte; în secţiune are o formă dreptunghiulară, cu laturile lungi mai curbe (fig. 2/3); găsit în g. 2. Nr. 3 — ($11,4 \times 5,8 \times 4$ cm), din granit verzui. Ceafa şi tăişul sînt aproximativ drepte, iar în secţiune este plan-convex (fig. 2/4); găsit în g. 2. Faptul că s-au descoperit numai topoare, nu şi dălţi sau tesle, ca şi formele şi dimensiunile lor, par să indice un neolitic dezvoltat⁴, o fază relativ evoluată a culturii Hamangia.

B. Unelte din silex (fig. 2/5).

Au fost confecţionate din silex de tip „balcanic“⁵ de culoare cafenie (diferite nuanţe), cu pete alb-gălbui. S-au descoperit, în nivel, cîteva fragmente de cuarţit, dar nu şi unelte din această rocă. În zona înconjurătoare, zăcăminte de silex s-au descoperit, între altele, la: Grădina şi M. Kogălniceanu⁶, aşa încît procurarea materiei prime nu constituia o problemă. Ca şi în celelalte aşezări aparţinînd culturii Hamangia, unelte din silex au fost lucrate pe loc.

¹ C. S. Nicolăescu-Plopşor, *Materiale*, 5, 1959, p. 16.

² Al. Păunescu, *Evoluţia uneltelor şi armelor din piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Bucureşti, 1970, p. 170—171. Anexa 7.

³ *Ibidem*, p. 47.

⁴ Eug. Comşa, *SCIV*, 24, 1973, 2, p. 245—265.

⁵ *Idem*, *Peuce*, 4, 19, p. 6—9.

⁶ C. S. Nicolăescu-Plopşor, *op. cit.*, p. 16.

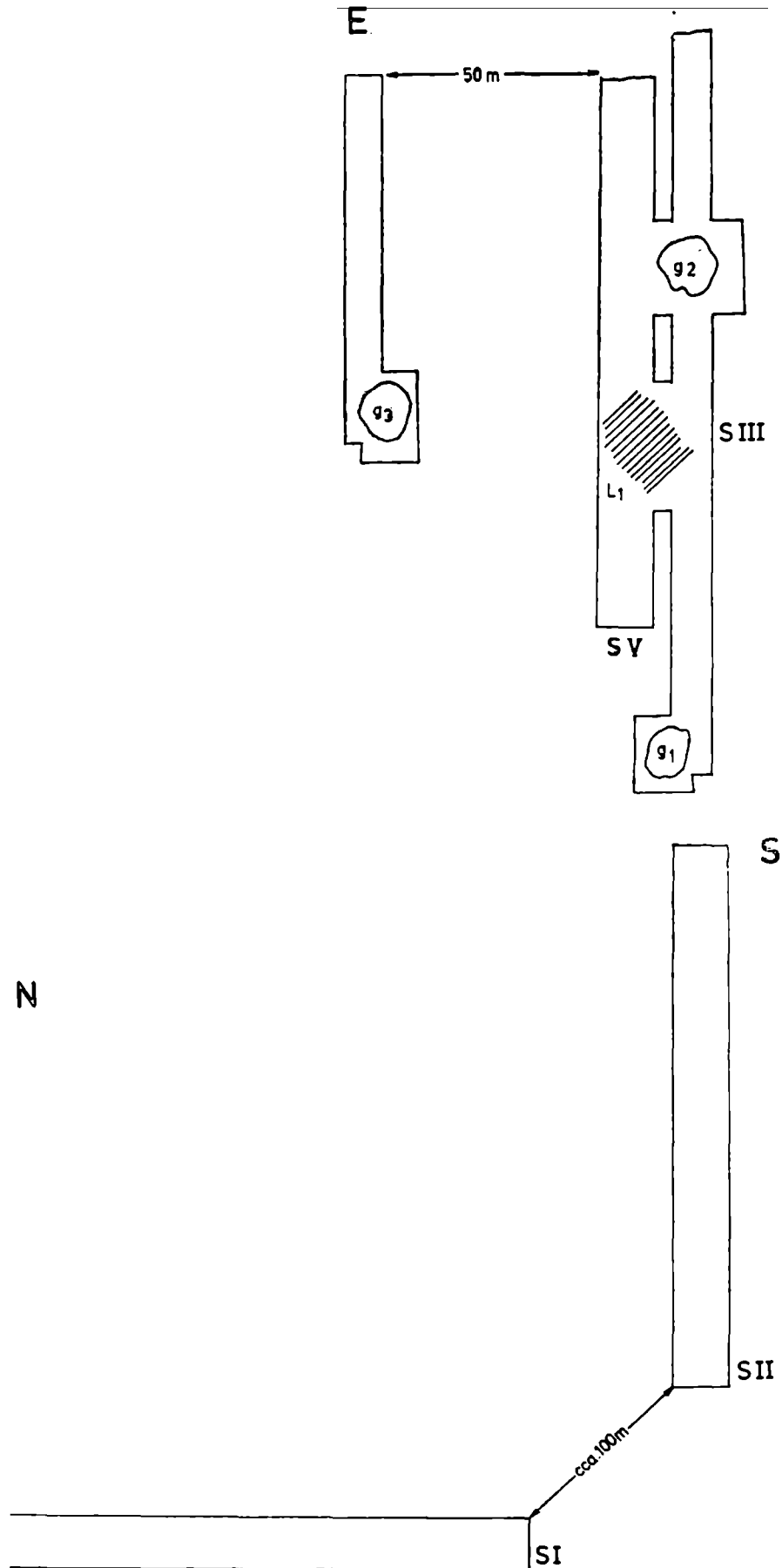

Fig. 1. Tirgușor. Planul cercetărilor.

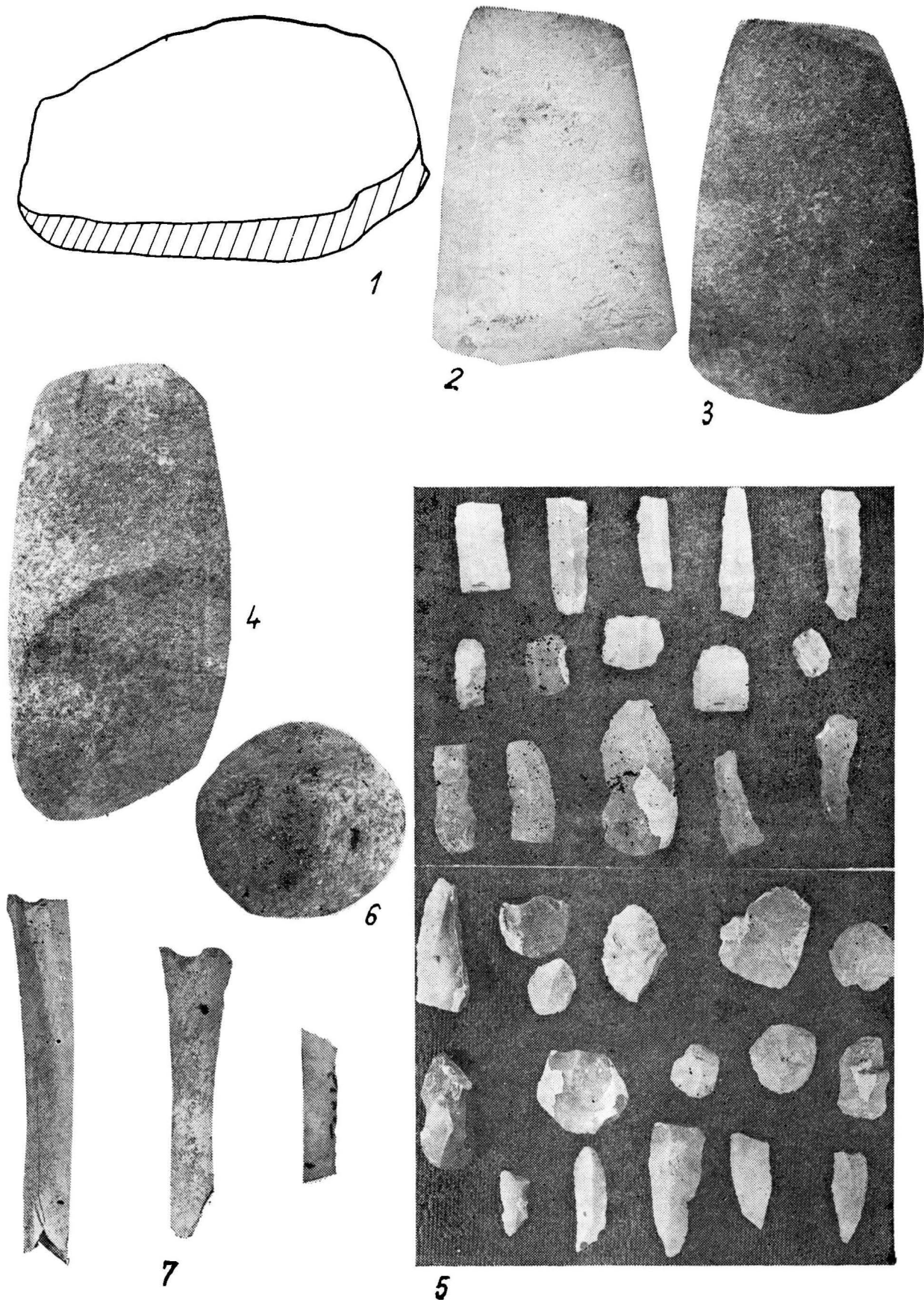

Fig. 2. Tirgușor. 1 rișniță; 2—4 topoare; 5 unelte de silex; 6 percutor; 7 împungător de os.

Fig. 2. Tirgușor. 1 meule; 2—4 haches; 5 outils en silex; 6 percuteur; 7 perçoir en os.

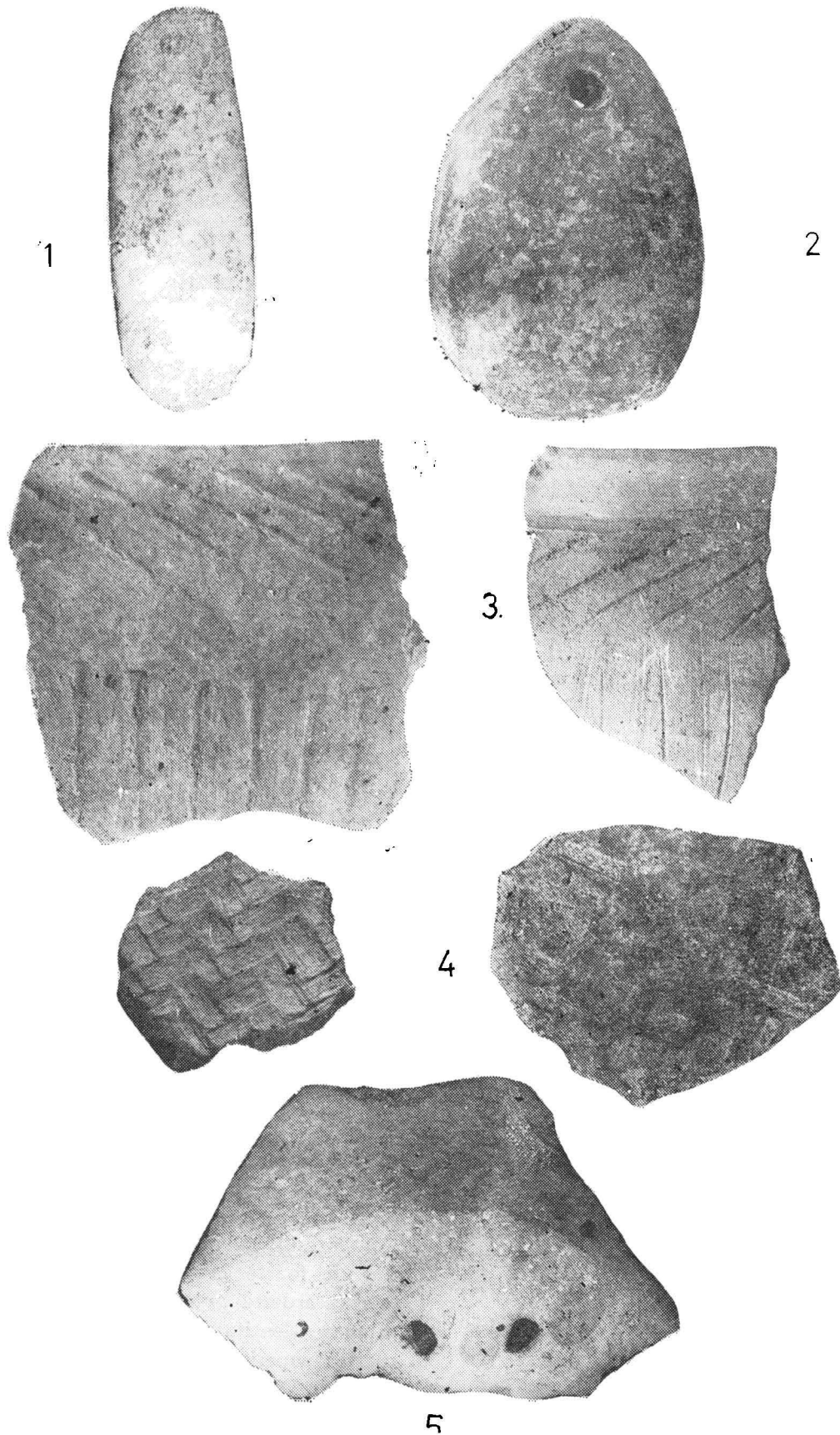

Fig. 3. Tirgușor. 1 dălțiță de os; 2 greutate pentru războiul de țesut; 3 ceramică cu barbotină; 4 funduri de vase imprimate; 5 strecurătoare.

Fig. 3. Tirgușor. 1 petit ciseau en os; 2 poid pour le méter à tisser; 2 céramique enduits de barbotine; 4 bases des vases imprimées; 5 passoire.

La Tirgușor — punctul „Urs”, microlitele sînt predominante, dar, față de așezarea de la Medgidia-Satu Nou, care a fost încadrată în faza Golo-
vița a culturii Hamangia⁷, se constată anumite diferențe în ceea ce privește răspîndirea unor tipuri de unelte. Astfel, la Tirgușor — punctul „Urs”, uneltele cu retușuri abrupte sau cu „en-
cochuri” largi (tipuri ce amintesc bine de influența tardenoisiană), sînt slab reprezentate. Apoi, s-a observat, că în comparație cu Medgidia-Satu Nou, la Tirgușor — punctul „Urs”, uneltele pe lame și lamele sînt mai frecvente, un exemplu sugestiv, în acest sens, oferindu-ni-l gratoarele — cele mai răspîndite unelte din cadrul culturii Hamangia —, care, în ultima așezare, sînt de multe ori amena-
jate pe lățimea lamelor sau lamelelor. Lipsa pieselor geometrice și răspîndirea relativ mare a pieselor componente (care indică o sedentarizare mai mare a populației), pot pleda pentru o încadrare ceva mai tîrzie a așezării de la Tirgușor. Punctul „Urs”, față de Medgidia-Satu Nou Există asemănări și cu uneltele din silex de la Ceamurlia de Jos, cu deosebirea că, în ultima așezare, ele sînt mai mari, constînd mai ales din lame⁸, pe cînd în așezarea noastră lamelele sînt predominante lamelor. Cele mai mici unelte sînt: un gratoir pe așchie ($1,1 \times 1$ cm) și două gratoare pe virf de lamele ($L = 1,8$ cm). Cele mai mari unelte sînt o serie de lame care ajung pînă la 6 cm lungime. Pentru o mai bună imagine a uneltelor din silex din această așezare, expunem mai jos lista-tip a acestora.

Nr. crt.	Tipul de piesă	Nr. piese		%	
1	Gratoare simple pe așchie	17	44	8,09	20,95
2	Gratoare unguiforme	6		2,85	
3	Gratoare duble	6		2,85	
4	Gratoare pe virfuri de lame sau lamele	15	24	7,41	11,42
5	Lame și lamele, cu „encoches” pe o latură	13		6,19	
6	Lame (2), lamele (4), cu „encoches” sub spărtură	6		2,85	
7	Lame (1), lamele (2) „encoches” invers	3		1,42	
8	Lame (1) lamele (1) cu „encoches” dublu	2		1,95	
9	Așchii cu „encoches”	6	12	2,85	5,71
10	Răzuitoare convexe	12		5,71	
11	Răzuitoare drepte,	4		1,90	
12	Răzuitoare drepte pe lamă	3		1,42	
13	Răzuitoare concave	5		2,38	
14	Răzuitoare invers convexe	6		2,85	
15	Răzuitoare dublu convexe	2		0,95	

Nr. crt.	Tipul de piesă	Nr. piese		%	
16	Răzuitor invers; fin denticulat	1	37	0,47	17,61
17	Răzuitor dublu concav	2		0,95	
18	Răzuitor pe două laturi perpendiculare ale unei așchii	1		0,47	
19	Răzuitor pe patru laturi ale unei așchii	1	6	0,47	
20	Perçoire	6		2,85	
21	Perçoire cu „encoches”	1	2	0,47	
22	Esquillés	2		0,95	
23	Piese componente	24	66	11,42	
24	Lame (23), lamele (43) întregi sau sparte, cu retușe drepte, abrupte regulate, inverse, fin denticulate	66		31,42	

Lame (16), lamele (107), întregi sau sparte la unul sau ambele capete; neretușate

100%

Total — 210 unelte

În legătură cu uneltele din silex, subliniem descoperirea unui mic percutor din silex ($3,3 \times 3 \times 2,8$) în g.3 (fig. 7).

C. Uneltele din os

S-au descoperit mai multe fragmente de împungătoare, (fig. 8) care provin de la piese de diferite dimensiuni. Ele au fost confecționate din oase de păsări, tehnica cioplirii și șlefuirii nefiind deosebită. Niciunul nu a fost lustruit. Din cadrul uneltelor din os mai menționăm o dălțiță (fig. 9), dintr-o plăcuță plată ($6,8 \times 2,3 \times 0,3$ cm), găsită în g.1 și cu analogii la Ceamurlia de Jos⁹ și un fragment dintr-un instrument folosit poate la fasonarea și netezirea vaselor¹⁰. Poartă urme de utilizare pe ambele fețe și laturi; găsit în g.3.

D. În g.3 s-a descoperit o greutate pentru războiul de țesut (fig. 10). A fost confecționată dintr-un lut de foarte bună factură, deosebit de dens, căruia arderea puternică și uniformă i-a conferit o mare densitate. Are o formă ovoidală. Spre partea superioară, mai ascuțită, prezintă o perforație. Dimensiuni — $6,7 \times 3,7$ cm. Din cite știm este singura descoperire de acest gen din cadrul culturii Hamangia. Piese asemănătoare există în cultura Gumelnița.

⁷ P. Hașotti, Pontica, 13, 1980, p. 212.

⁸ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, București, 19, p. 177—186.

⁹ *Ibidem*, p. 190—191.

¹⁰ *Ibidem*, p. 189—190.

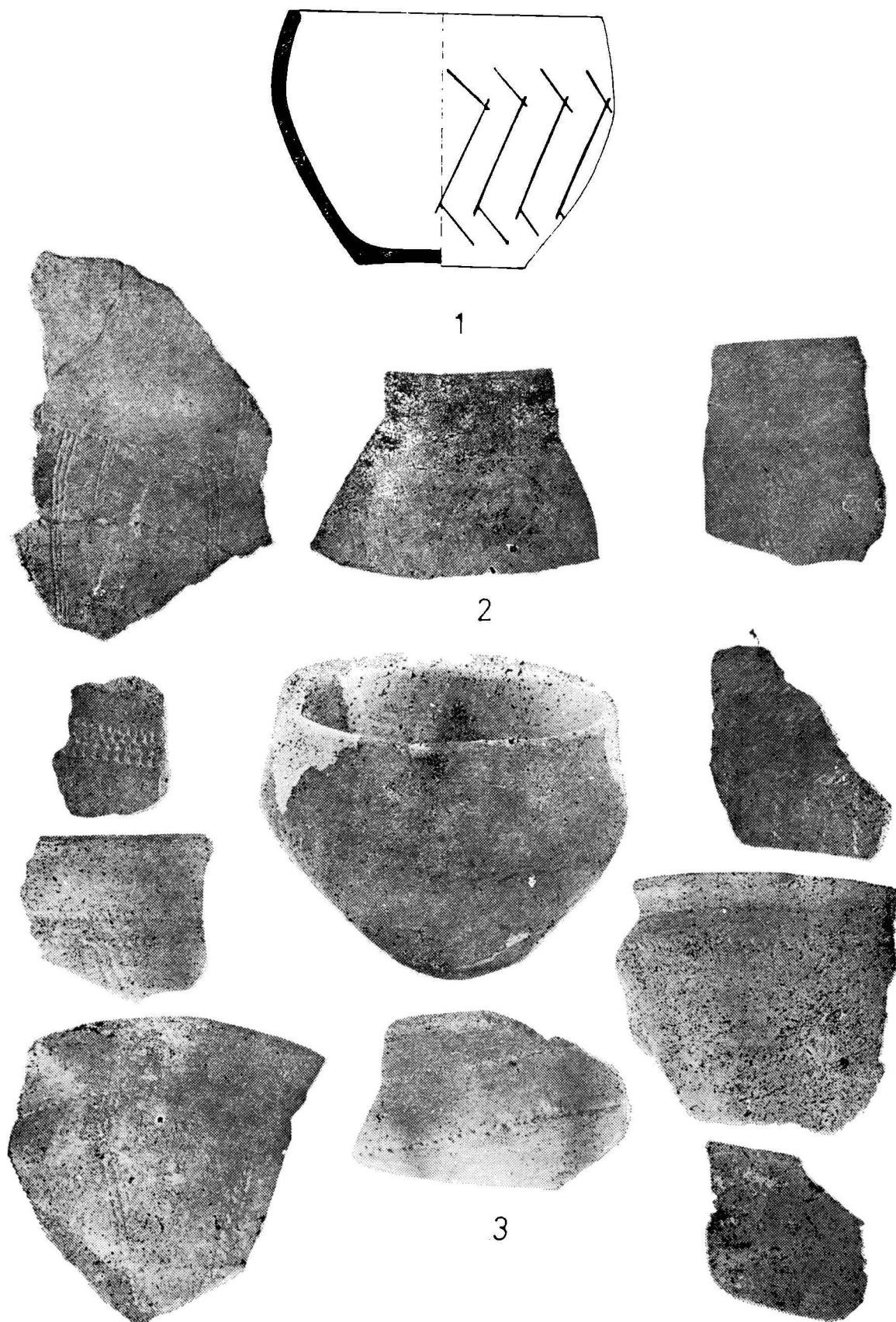

Fig. 4. Țirgușor. 1 vas cu incizii; 2–3 ceramică ornamentată.

Fig. 4. Țirgușor. 1 vase à incisions; 2–3 céramique décorée.

CERAMICA

Cercetările ne-au oferit o mare cantitate de ceramică. Din păcate ea se prezintă foarte fragmentară. Se pot distinge trei mari grupe ceramice.

1. Ceramica de uz comun, care la rîndul ei se împarte în două subgrupe:

a) Ceramica de uz comun grosieră, dintr-o pastă ce conține între altele și pietricele. Pereții vaselor sînt groși, arderea nu este bine făcută. Peste ceramică s-a aplicat un strat de barbotină, care de multe ori se prezintă neorganizată (fig. 11). Mai multe funduri de vase au imprimate urme de rogojini, întocmai ca la Golovița ¹¹. (fig. 12). Fragmentele ceramice din această subgrupă, lasă să se întrevadă că vasele aveau dimensiuni mari (I = 40 — 50 cm.). Acestei subgrupe îi aparține și un fragment de strecurătoare amenajată pe fundul unui vas (fig. 13).

b) Ceramica de uz comun mai fină. Pereții vaselor sînt subțiri, pasta, mai bine frămîntată și arsă, este acoperită cu o barbotină fină, organizată în virci paralele. Vasele erau de dimensiuni mai mici, cu forme, în general, tronconice, cum este exemplarul din S 11, care are înălțimea de 8,2 cm. (fig. 4/1). Buza acestor vase este ușor îngroșată, căpătînd o formă rotundă sau, în alte cazuri, cînd vasele sînt mai mici, nu este deloc individualizată. Unele fragmente au, peste barbotină, incizii drepte, mai rar caneluri sau excizii neregulate. Unele fragmente au excizii alveolate sub sau pe buză. O altă formă este cea cu gît scurt, cilindric, cu buza ușor evazată.

Predomină vasele celei de a doua subgrupe.

II. *Ceramica grosieră*, acoperită cu slip negru lustruit și cu încrustații (liniute, triunghiuri) cu pastă albă (fig. 4/2). Motivele decorative sînt dispuse în grupe de linii, care formează unghiuri. Pereții acestor vase sînt, de multe ori, groși și neuniform arși. Această grupă este mai puțin reprezentată.

Ceramica de uz comun este mai numeroasă decît cea fină, fenomen care se observă în toate așezările culturii Hamangia.

III. *Ceramica fină* (fig. 4/3). Pasta este bine frămîntată, ca degresant folosindu-se nisipul și cioburile foarte mărunț pisate. Arderea este uniformă, de cele mai multe ori vasele avînd în spărtură culoarea cenușiu-deschisă. La vasele de dimensiuni mai mari, care au pereții mai groși, apare în spărtură, spre interior, și culoarea cărămizie. La exterior, dar la unele vase și în interior, este un slip negru lustruit. Ceramica fină se prezintă unitar pentru toată așezarea, dar, pentru o mai bună analiză a ei și a așezării în general, o prezentăm pe complexe.

În g. 1 și g. 2, cele mai răspîndite vase sînt cele bitronconice (de la pahare la castroane), care, fapt interesant, majoritatea nu prezintă decor.

Urmează, apoi, străchinile cu buza dreaptă sau ușor evazată, întocmai ca și cele descoperite la Medgidia-Satu Nou. Dar tot atît de bine reprezentate sînt și străchinile cu buza mare, puternic

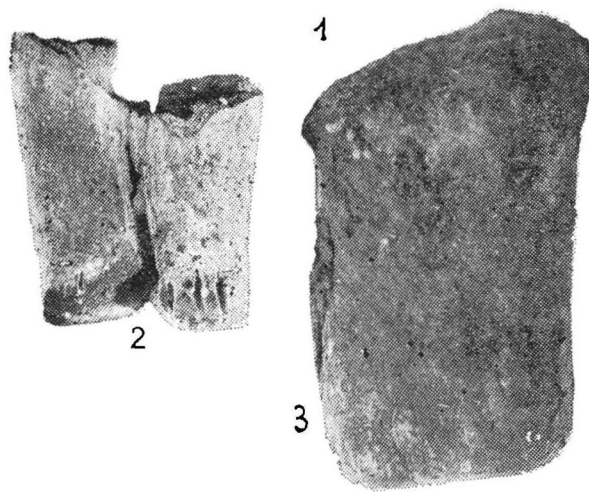
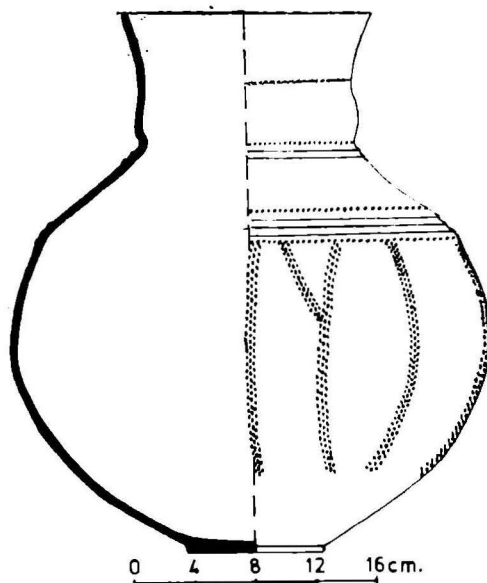

Fig. 5 Tirgușor. 1 ceramică decorată; 2 partea inferioară a unui idol; 3 cap de idol ?

Fig. 5 Tirgușor. 1 ceramică decorată; 2 partea inferioară a unei idole; 3 Tête d'une idole ?

evazată și umărul rotunjit, cu bune analogii la Ceamurlia de Jos ¹². Acestea sînt frumos decorate, pe toată suprafața, cu linii formate din puncte, triunghiuri și liniute încrustate cu pastă albă, decor de asemenea, întilnit la Ceamurlia de Jos ¹³. Din g. 2 provine și un vas întregit, cu corp globular, gît cilindric și buză evazată, decorat cu linii din triunghiuri încrustate cu pastă albă și caneluri fine sub gît. Vasul are patru ușoare protuberanțe, dispuse în cruce (fig. 5/4). Forma se întilnește la

¹² *Ibidem*, p. 195, fig. 99—100; p. 200, fig. 102; p. 204' fig. 107—108.

¹³ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 267, p. 263 cu fig. 147/1, 2, 9—11.

unele pahare de la Cernavoda, dar dimensiunile vasului nostru ($\bar{I} = 35,6$ cm) fac din acesta un exemplar deosebit. De fapt, respectiva formă a mai apărut în cercetările noastre. Paharele sînt relativ slab reprezentate, iar în privința formelor predomină cele bitronconice, cu partea superioară mai înaltă. Semnalăm apariția canelurii pe cîteva fragmente de pahare și castroane. Pe un fragment a apărut o protuberanță în formă de buton. În g. 3, cele mai răspîndite forme ale ceramicii fine sînt străchinile cu buza dreaptă sau ușor evazată, identice cu cele de la Golovița și Medgidia-Satu Nou, asociate, însă, și cu străchini, cu buza mare și puternic evazată, care se întîlnesc la Ceamurlia de Jos. La unele decorul lipsește, dar la altele, este foarte bogat și variat. La fel de numeroase sînt fragmentele ce provin de la vase bitronconice, unele avînd partea superioară mai mică decît cea inferioară. În această groapă au mai apărut fragmente de la vase globulare, cu gît cilindric și buză evazată. Ele sînt bogat decorate cu incrustații albe și caneluri regulate, dispuse mai ales sub buză și sub gît. De fapt, canelurile sînt relativ frecvente. Paharele sînt mai puține. S-a descoperit și un fragment de capac în formă de căciulă, asemănător cu un exemplar de la Cernavoda ¹⁴ și cu mai multe de la Medgidia-Satu Nou ¹⁵.

În SV, acolo unde am presupus existența unei locuințe de suprafață, s-au descoperit aceleași forme ceramice de mai sus, cu specificarea că decorul ni se pare ceva mai bogat, cu caneluri mai frecvente.

PLASTICA

Este reprezentată de un fragment (partea inferioară) de idol „în picioare“ ($\bar{I} = 4,2$ cm), descoperit în g. 3. Pasta cenușie a fost bine arsă și apoi

acoperită cu un slip castaniu, care se păstrează pe alocuri. Picioarele sînt despărțite printr-un șanț; labele picioarelor au mici incizii care sugerează degetele (fig. 5/2). Analogii se pot stabili cu o serie de piese de la Cernavoda ¹⁶ și de la Grădiștea-Coslogeni ¹⁷.

În g. 1 s-a descoperit un fragment de obiect ceramic (fig. 5/3) de formă cilindrică. Pasta, densă, este bine pregătită și arsă. ($\bar{I} = 5,5$ cm; $D = 3,5$ cm). Poate fi capul unei statuete de mari dimensiuni.

Nu putem face încă ample precizări privind încadrarea cronologică a așezării de la Tîrgușor-punctul „Urs“, ci arătăm numai faptul că, analizînd întregul material arheologic, credem că putem plasa această așezare într-o perioadă posteroară celei de la Medgidia-Satu Nou.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'HABITAT DE LA CULTURE HAMANGIA DE TÎRGUȘOR — „URS“

RÉSUMÉ

L'habitat de Tîrgușor — le point „Urs“, appartenant à la culture de Hamangia est connu à la suite des recherches de surface faites pendant les années 1956—1957 et 1961. Dans 1981 ont été faites les premières fouilles systématiques. On a exécuté cinq sections dans les quelles sont parus trois fosses ménagères et une petite habitation de surface. Parmi les outils en pierre: une meule de grande dimensions et trois haches. Les outils en silex sont petits et nombreux — 210. Dans la fosse n° 3 de S. 1 A a été découvert un poids en terre cuit pour le métier à tisser.

La céramique est extrêmement fragmentaires. La plupart est couverte de barbotine: gobelets, écuelles et vases du cou cylindrique au rebord évasé. La plastique est représenté par la partie inférieure d'une idole debout.

À la suite de l'analyse du matériel archéologique, nous avons intégré l'habitat dans une période postérieure à celle de Medgidia — Satu Nou c'est à dire, correspondant à la phase Ceamurlia de Jos de la culture de Hamangia.

¹⁴ *Ibidem*, p. 18, fig. 4/4.

¹⁵ P. Hașotti, Pontica, 14, 1981, p.

¹⁶ D. Berciu, *op. cit.*, p. 89, fig. 12; p. 38, fig. 49/3; p. 102, fig. 57/2.

¹⁷ R. Lungu, SCIA, 25, 1978, p. 202, fig. 1; p. 205, fig. 80.